

МИЛЕ ТОМИЋ

Један човек, један живот
(Биографски записи)

Коректура: Veljko Radoja (Belgrad)
Компјутерски слог: Mile Tomić
Корице: Mile Tomić

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MILE, TOMIĆ

Iedan chovek, iedan zhivot (Biografski zapisi) = Un om, o viață (Însemnări biografice) / Mile Tomić. - București : Editura Universitară, 2017
ISBN 978-606-28-0546-3

821.16

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062805463

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul autorului

Copyright © 2017 – Rezervat autorului
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

МИЛЕ ТОМИЋ

**ЈЕДАН ЧОВЕК,
ЈЕДАН ЖИВОТ**

(Биографски записи)

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2017

I

НА САМОМ ПОЧЕТКУ

Док смо били деца, причали су нам басне у којима се животиње понашају као људи. Када смо порасли, видели смо да, у животу, ствари стоје сасвим обратно.

* *
*

Највероватније негде у петом разреду основне школе почео сам да водим неки дневник, па све до прве године студентског живота. Били су то сасвим наивни записи о ономе што се око мене дешавало, о људима, старијим и млађим, о лепом и лошем свакодневног искуства али ни речи о ономе што мрзим, одбијам или волим и прихватам. Касније, када сам ушао у престонички свет са људима мржње и зависти, у ону средину где се је слио цео олош Румуније, нисам више смео говорити, а камоли бележити, оно шта мислим, постојала је велика опасност да ми то неко пронађе и однесе у тајну полицију.

Студенти друштвених наука, а посебно мањинци, били су под сталним надзором, пре свега од појединих колега, посебно плаћених за то, а затим и од млађих наставника, асистената или доцената. Све се то догађало нарочито у Букурешту и сасвим мање у унутрашњости. Никада нисам о томе размишљао нити рачунао да у Букурешту постоји најјачи полицијски надзор, свих грађана, а посебно студената. Не заслужује све што смо преживели да се претвори у успомену. Као људима, као обичним људима.

На факултету је редовних професора, у правом смислу речи, било сасвим мало. Уживао сам да слушам њихова предавања, да читам њихове студије. Они су умрли, њихове књиге никада. О осталима да ни не говоримо.

Ко може заборавити професора старе светске књижевности, Едуарда Папуа, тог ситног Јеврејина који је говорио као на позорници, гледајући у таван и не водећи рачуна коме говори, већином деци са

села, која о свему томе први пут чују, а тек су постали студенти. Сећам се, када је поменуо име Валтер Фон дер Фогелвајде, ућутао се и, гледајући у нас са великим изненађењем, устао и написао то име на табли. Као да се ништа није догодило, наставио је своју причу.

Било нас је, на сваком његовом предавању, око 200 студената, па се средило, да му после оно два часа предивног говора, поклонимо букет цвећа. То се наставило после сваког предавања и током целе универзитетске године.

Предавања на факултету трају два часа са паузом од десет минута. Он би говорио без паузе, нешто више од сата и по, ућутао би се, прикупио своје листиће у које није никада гледао док нам је говорио, поклатио би се и изашао. Имао је сат на руци али га никад није користио. Осећао је ток времена, знао је колико је говорио и сам одређивао када је доста.

То је био једини случај такве природе на мом факултету, али и једини случај славног универзитетског професора који је, нешто касније, доспео у комунистички затвор, кажу, због подржавања неких религиозних група друге природе од наше православне или његове, јеврејске. То, сигурно не мора бити тачно. Тачно је да је човек одлежао пар добрих година и да га, после тога, нису више примили на факултет. У ствари, то им је и био циљ, компромитуј га, па га лепо одстрани. Сментао је, свима је сментао. Осим, студентима, разуме се, за које је и био постављен као професор. Он никада није читао своја предавања, знао је све напамет. Већина наставника није скидала нокат са хартије, ако случајно подигну главу, не знају где су стали. Једном смо од њих стварно дали надимак „Нокат“, неком стаљинистичком емигранту из Србије, који је, без икакве спреме, предавао на факултету српску књижевност.

Од осталих наставника, мало их је било приближно њему, Едуарду Папуу, али их је било. Не за српски језик и књижевност. Ни у врлинама, ни у манама. Ту је било свега и свачега, науке најмање. Нису имали духа за то звање.

Студенти су жива маса, сјајне памети и умне бистрине, отворени да приме све што им они, њихови професори, у које имају поверење, преносе. Али, те професоре наше крви, није интересовало наше поверење нити наше придобијање, наша готовост да прихватимо и њих и њихов предмет. Све је требало, бар према њиховом дубоком убеђењу, да буде јасно: да се, у самом почетку, добро зна ко је газда, а

ко слуга. Ко има право да буде паметан, а ко кретен. Ми смо увек били оно друго.

Подносили смо их из страха од њихове нелојалности према себи и својој крви, од њихове никаквости. Да те Бог сачува да нешто питаш, да ти памет не промозга да јој нешто није јасно, да се заинтересујеш за неку идеју, за неку библиографију. Боже, сачувај! Он више од онога што је рекао у разреду не зна, нити то памти, па је морао да нам све прочита као на суду, а не као на универзитетском предавању. Зашто је ту увек Јевреја било међу правим, међу најбољим нашим професорима? Зашто је њих памет натерала да знају о чему говоре и никада ван своје теме, бар у току предавања?

Радио сам као професор универзитета 18 година. Дозвољавао сам сваком студенту да ме пита, шта и када је то пожелео, у вези наше теме кад му се прохте, у току предавања, пре или после предавања и увек сам им говорио да сам паметан човек и да знам много, али, да не забораве, да само будале увек знају све. Не морам ни ја знати одговор на свако њихово питање, али сам био обавезан да тај одговор донесем следећег предавања. И тако бих увек поступао. Никада ме нису упецали неприпремљеног.

А сад, ево ме у Букурешту, у установи на највишем научном нивоу, првокласном универзитету Румуније. Дошао сам са села у тај џумбус, у тај катао где је све кувало, где је све кипело, где је било свега и свачега пуног до врха, али, као да није било ничега. Кад погледам уназад, видим неограничену празнину. Ничега од онога што смо до тада знали: поштење, поштење, поштење. Оно са села овде је сасвим избрисано. Ни дан данас га нема, али га више нема ни на селу. Могао си се сасвим изоловати или утопити у то чега си се све више и више плашио. Ниси знао ни ко те зашто пита о нечему, ниси уочавао да неко има дужност да пријављује сваки твој корак, сваку твоју изјаву. Тако је било и међу твојим драгим професорима и међу онима нижег универзитетског степена од њих. Улетео сам у то широко друштво али сам дошао памети одмах на почетку прве године студија, чим су ми старије колеге позатварали.

Погрешно сам и питао једног од њих, неког сасвим блесавог асистента, Србина као и ми, зашто су дозволили да им похапсе студенте? Где је њихова одговорност? Требало је да интервенишу, требало је са њима радити и предупредити сваку даљу опасност по те наше колеге. Не знам шта је даље пренео, али знам да му нисам никада више улазио у анализу неке теме за семинар. Никада није знао ништа.

Завршио је руски језик, знао је српски од своје мајке, а нас је тестирао за полицију. Распитивао се ко је за кога, да би имао шта да пријави румунској полицији. Није дуго био ту. Послали су га за инспектора српских школа у Министарство наставе, па у издавачку кућу за уџбенике и одједном је нестао. Умро је изненада, не знам да ли са извршеним или не извршеним задатком. Био сам на његовој сахрани у неком селу до самог Букурешта. Хтео сам да будем сигуран да га више нема.

Говор је велики дар, али ћутање још већи.

Пријатељи су човеку највећи непријатељи. Премашује их само родбина.

У Комунистичкој Румунији није важела примедба да „паметан човек бележи, будала памти“. Тамо су ствари стојале сасвим обратно. Зато сам, чим су моје старије колеге са факултета похапсили, поцепао и бацио у ватру све своје записе, цели свој дневник. Знам сигурно да тадашња румунска тајна полиција није била у стању да прочита пепео, али за србијанску удбу не гарантујем, иако се говорило да је била много испод румунске.

Нека ме сахрани кошава у Дунавској клисури, нека ми баци пепео из чамца у воду. Да нико не зна где ми одоше ноге, а где глава. Ни пријатељи, а камоли родбина. Тада ћу ваљда и ја „уживати“ мир и слободу. Вечити мир и вечиту слободу.

Ни једно друштво, а камоли комунистичко, не жели да човек буде паметан. Паметан човек је ватра, потоп, узбуна, непокоровање, непослушност и све шта може бити опасно по владаре и владавине, велике и најмање.

Од тог момента није више било места у мојој души за било кога, поготово за неког од мојих српских наставника. Све сам их презрео из дубине душе.

И дан данас. Они за мене одавно не постоје. Ни као професори универзитета, ни као људи.

Полако сам се изоловао и само факултет, библиотека и мој драги пријатељ, Шоле. Карашевак. Са њим сам само смео понешто коментарисати, са осталима ни речи, ни у дому, ни на факултету, а нарочито ван тога.

Постојао је у Белобрешки неки стари, високи али, од година, повијени човек. Памтим га таквог као да је целог свог живота тако изгледао, као да никада није био млађи. Звао се Душан Крстић, надимак Велимиров. Он ме једном сретне, на крај села, поред

Дунавског, некада Царског или Цолонтског пута, баш испред тадашње зграде у којој је било седишта Колективног пољопривредног газдинства, и рече ми у полугласу:

- Слушај ме добро, немој ништа и ником да верујеш, свему има краја. Доживећеш крај овом режиму и видећеш да је све пролазно. Ни једна власт, ниједно царство није остало вечито. И ово руско има да пропадне врло скоро. Пази се, добро се пази, тамо где се налазиш. Тебе нема тамо ко да те брани. Брани се сам. Научи да се браниш сам.

Нисмо никада на ту тему, или било на коју другу сличну овој, разговарали. Нисам ни са њим, нити са неким другим, ни на селу, ни у граду. Ја сам га увек учтиво поздрављао кад год сам га видео, чим би га приметио. Он би ми увек лепо и тихо одговорио, насмехнуо би се мало и ништа више. Ни данас не знам шта му би да ми то каже, баш мени, тада студенту, који се плашио и своје сенке, јер су ми старије факултетске колеге тада већ биле у затвору.

Мајка ми је говорила о њему, да нам је његова супруга (Десанка, рођена Митровић) нека родбина из Радимње. Нисам се никада око тога распитивао. Живео је у сасвим другом делу села, ретко смо се, и сасвим случајно, виђали. Овај дека, ова вечито стара и повијена особа, платила је да се уреди извор на Стублини, платила је укоричење црквених аката, књига и регистара, оставила је неку успомену на себе. Чујем, пре неки дан, да му је Савез Срба у Темишвару посмртно објавио записе у облику књиге, још 2008. године. Наручио сам је, треба да, у тој књизи, постоји нешто чега се моја памет није присетила. Паметан сељак је велико благо за једно насеље. Добио сам књигу и прочитао. Имао сам право.

Још једног памтим, као пензионера, из своје младости. Чуо сам само да је био тракториста, али се њега, из далеке младости, сећам једино као пензионера. Остао је за мене као најстарији пензионер којег сам у животу срео. То је мој драги пријатељ, Миливој, којег можеш рано сусрести сваког јутра испред куће или на ћуприји недалеко од његове куће. Први устаје, први излази на улицу и први улази у цркву, недељом на службу, пре или после првог звона, али увек пре свештеника. Кажу да је сасвим слабог вида и да су га, као младог радника, пензионисали из здравствених разлога. Ми се увек лепо поздрављамо, старији је од мене, он поштује моје звање, ја његове године.

Иако сам растао на селу, иако сам познавао сваку живу душу у тој средини, сада, рецимо, после педесет и нешто година, од одласка у

град, видим само пусте улице и куће без игде икога. Када се ту и тамо појави по која особа, осим Миливоја, разуме се, док не препознам човека, слободно могу сматрати да то може бити било ко од оних којих више нема, којих је некада било свуда и у свако време, и дању и ноћу. Помрло је најмање две генерације, њих заборављам. Оснажиле су се две нове, млађе генерације, њих не познајем. Нити они мене. На селу где сам одрастао, постао сам најобичнији странац. За мене више нема села и сељака у правом смислу речи, онако како сам све то ја запамтио. Нема ништа од тога. Ни трага.

Ја сам свој радни век провео у Букурешту, на село сам долазио најмање десетину дана преко сваког лета, са супругом и децом. Да обиђем мајку, родбину, пријатеље. Временом је њих понестало. Око родитељске куће било је више претендената, ни сам не знам како бих то решио. Али, при мом пензионисању појавила се, за продају, једна кућа у самом центру села. Ја сам је купио, уредио је и ту долазим преко целог лета са супругом, ређе својом децом, али увек са својим унуцима, Маријом и Николом.

Први Ускрс у својој новокупљеној кући у Белобрешки провео сам са својом децом, зетовима и унуцима 2008. године. Било нас је тачно осам душа. Довољно места за све.

Хтео сам да то буде заједничко задовољство, а и да их упутим и у обавезе које има онај са кућом на селу. Сви су они Букурештанци, рођени и порасли у Букурешту, само сам ја, међу њима, сељачко дете, рођен и порастао на селу. Треба им скренути пажњу да се, на селу, људи поздрављају, да сви сељани све знају о сваком, да се ту ништа не може сакрити или заобићи. Можда и није тако свуда на селу по целој Румунији, али у Банату, где су села збијеног типа, кућа долази до куће, као у граду, мораш водити рачуна о интересима оних око себе, али и о интересима целог села. Тражио сам им да поздраве човека чим га примете, да не чекају да други њих поздравља, сељани већ знају ко су и чији су. Да ме не срамоте у мом селу, а и сами да се не компромитују. Моја се унука, шипарица, већ понаша на селу као да је тамо рођена.

Мени се никада до тада, а ни од тада па све до данас, није догодило да нешто заборавим о својим, благовремено припремљеним, пословима. Никада. Стигли смо ми у Белобрешку, отворили капију, ушли у двориште, а ја не знам где ми се налазе остали кључеви за улаз у кућу. Један примерак кључева био је код мене, остала два примерка су у закључаној соби. Просто сам се запрепастио. Скочио смо до неког познаника да га питам како то можемо решити, јер и он има таква

врата марке “термопан”. Каже нам да позовемо мајстора у Старој Молдави, који нам је ставио врата, једино он то може некако да реши, сами никако.

Запрепашћени, гледамо једно у друго, ја за све крив, али није ми јасно како сам могао, ето први пут у животу, и то да доживим и да се тако дубоко осрамотим испред целе своје породице. Претресем ствари у свом коферу, а на дну кофера сви кључеви. Узео сам их и отворио врата. Рекох да ми се до тада, и од тада до сада, није никада тако нешто догодило. Памет ме је увек добро служила.

Људи кажу да је то било дело покојног Млађе Малаше који је ту кућу подигао. Он је учинио да заборавим где ми се кључеви налазе. Тек да њега не заборавим. За утеху и ја то прихватам. Али само за утеху. То је било први пут када смо дошли да станујемо недељу дана у тој новокупљеној кући. Прва посета нашој новој кући. Вероватно да је и Малаша, (то му је био надимак, а презивао се Илић), хтео да нам скрене пажњу да и он ту још увек навраћа.

Сваке године мени изгледа све теже на селу иако ту проводимо сва три летња месеца. Кажем, за мене лично, све теже. Унуци се одлично осећају након оне престоничке гужве.

Супругу не питам за здравље, она је пореклом из престонице, као млада имала је тамо своју кућу са баштом, порушили је комунисти и на том терену подигли десетоспратницу поред које често пролазимо јер станујемо у том делу града. Кажем, њу не питам за здравље, она ми се ни на шта не жали. Налази се у непознатом свету, не зна прошлост села, осим блиске родбине и комшија баш никог у селу не познаје, време проводи у кухињи, а оно мало слободног, у башти, у воћњаку, ретко залази у село. Уложила је прилично велики напор, прилично је лепо научила сама српски и кара мене што се, око тога, не побринем код деце, а поготово код унука.

Једном недељно одлазимо у Молдаву (Мудаву), која је на 12 км, углавном таксијем, да купимо шта нам, од намирница, затреба. Нема тамо неког великог избора робе за Букурештанце, али има свега шта је нама најпотребније, најчешће много скупље него у престоници, чак и пољопривредни производи, локално воће и поврће.

Имамо прилично лепу башту. Поднео сам молбу у општини и затражио да ми њихов инжењер измери и означи башту према документима којима располажем и које сам добио при куповини куће, платио им таксу за тај посао и оградио све околу, зидом од пола метра и оградом од жичане мреже на скоро 2 метра висине, да ми нико не

улази у воће, зими су најопаснији зечеви који могу да огризу сва стабла. Тамо смо неко време и засађивали по који парадајз, десетину оцака кромпира, неку паприку, краставце, јургете и по коју дињу и лубеницу. Све то много кошта. Нисам ја више способан да копам башту сваке две недеље, да плевим и бринем око тога. И нико други из моје куће. Све су то градска деца, за њих баште не постоје, све се налази, према сопственом избору, на пијаци, чисто, спаковано. Тамо ти нико не тражи да окопаш или да оплевиш оно што узимаш. Платиш и возиш. Ове сам године решио да целу башту засадим травом, да купим механичку косу и да то двапут месечно покосим, а пољопривредне производе да купим од једне комшинке која, са својом породицом, производи више него што јој треба, а до пијаце нема како да стигне. Платићемо све што будемо наручили, највероватније боље производе него на пијаци.

- Зашто ти идеш чак у Мудаву на пијаце? Доћи код мене, имам свега, увек имамно и за продају али нема како да стигнемо на пијаце.

Ја се на селу све више осећам странцем, усамљен, непотребан. У ствари, ја сам се у Белобрешки увек осећао странцем и дошљаком.

Када смо наредног лета дошли поново у Белобрешку, а ја одмах код комшике, да јој кажем шта би нам било одмах потребно. Гледа у мене и чуди се:

- Ко ти рекао да ја имам за продају. Ни говора. Зар ти немаш башту, поори, посеји, окопај, па имај.

Нисам јој ништа одговорио. Окренуо сам се изашао на улицу. Седма је кућа од мене, прилично смо блиске комшије, нећу даље са њом, никако. Виђам је сваког дана, поздрављамо се као да се није ништа догодило. Снаја јој је врло лепа Румунка, лепо испекла наш језик. Са њом се још може и нешто поразговарати. Син јој је тешка пијаница, нисам га још никада сусрео тезног.

Није то моје родно село, нису то моји људи, нисам ја њихов, али сам тамо одрастао. Белобрешчани су увек испољавали неко посебно поштовање према мени, ни сам не знам из ког разлога. Навикли су на мене, иако су ме увек држали за странца, за дошљака. Навикао и ја на њих, не гледам их као странце, више као пролазне душе ове проклете средине. А када сасвим паметно промислим, ја према њима гајим неко веома притајено унутрашње поштовање. Било је ту свега и свачега, мени ни један Белобрешчанин није нанео било какво зло, разуме се, осим полицијских доушника који се нису питали ко је ко него су терали свој посао. Било је и неких лоших покушаја, имао сам нека

лоша искуства, али само са људима такве пририде који све и сваког мрзе. О томе ћу овде говорити, али, прави локални сељаци испољавали су, кад год би их сусрео, своје лепе, пријатељске осећаје према мени и увек имали времена да ме запитају за здравље.

Сада су се ствари сасвим промениле, пола је села нових дошљака и странаца, из оближњих и из удаљених српских села, али и Румуна, чак из далеке Молдавије, који још не говоре српски, па се све чешће улицом чује румунски језик. Румунске снаје одмах се укључе у средину, преузимају обичаје и језик ових Срба.

Пензионисан сам пре пар година са радним стажом од 50 година, 8 месеци и 16 дана у својству редовног професора универзитета, доктора филолошких наука и научног саветника у Румунској академији наука у Букурешту. Ни један једини дан боловања, изостанака, ленчарења. Оставио сам, до сада, за собом, 35 књига као аутор или као коаутор са једним или са више аутора. Говори се да од једног аутора може, за навек, остати само 3-4 књиге, независно колико их је написао, наука само толико може запамтити од сваког појединачно. Ја се надам да сам те 3-4 књиге већ објавио и да сада пишем даље једино за своје лично уживање. Румуни су ми наградили труд и уложене напоре највећим научним звањима, животном наградом Румунске академије наука, можда превеликом, али, вероватно, заслуженом. Мени више од тога није потребно, можда ни могуће.

Био сам плаћен као и сви остали. Према учинку. Последњих 18 година имао сам добру зараду и као професор на два факултета у Констанци и као научни саветник Академије у Букурешту. Плаћао сам за пензију, последњих 18 година, и у Констанци и у Букурешту. Пензија ми је сасвим довољна да лепо проводим свој живот. Није ми потребно да ништа даље радим за новац. За било какав новац, за било какав хонорар. И поред свега тога, и даље свакодневно пишем неку књигу, не за неко веће звање, не за било какву новчану корист. То ми више није потребно. Довољно ми је колико имам, свега се могу одрећи осим свог писања. До крај живота. А живети треба само толико док имамо посла у животу.

Не верујем да ће се све што овде будем написао допасти свима. Не верујем да ће се све допасти и мени. Рекох већ, нећу овде писати о свему и свачему, има много тога што не вреди даље помињати, било је особа у мом животу које већ давно за мене не постоје. Нешто треба и намерно заборавити, нешто треба и опростити. Нешто треба понети са собом да нико никада не дозна, није све за причање и препричавање.

Није све учињено намерно, у животу и случајност има своје, јасно одређено, место. Нисам се никада никоме светио иако је повода било до гуше, једноставно сам особу, коју више не желим да видим у својој средини, избацио из свог душевног компјутера. За мене она више није никада ни постојала.

Не верујем ни да ће све оно што овде будем написао бити праведно, сасвим истинито и поштено оцењено са моје стране. Ја пишем о ономе што сматрам да вреди помињати и на начин како то ја осећам, сада или сам некада осећао. Без икакве злонамере, из никакве мржње, али и без капи претеране љубави. Знам да ме на свету још сасвим мали број људи воли и цени. То ме не забрињава. Забрињава ме што и ја, из дана у дан, све мање људи волим и ценим. Овде и у свету.

Недавно сам био позван на неку конференцију у иностранству. Прихватио сам да пошаљем свој реферат али не и да тамо идем мотивишући сасвим искрено:

- Не долазим код вас не зато што ме тамо више нико не воли већ зато што ја тамо више никог не волим; оно што сам некада волео и ценио понестало је, оно што ме је волело и ценило помрло је, млади ваш свет не познајем, нити они мене.

Тако се осећам свуда. И у Букурешту, и на селу. Свуда, кажем, осим своје уже породице и родбине. Независно од онога ко смо и шта смо, породица нам, при крају живота, остаје једина средина мира и реда, љубави и поштовања.

Мало је књига овакве врсте, мало је њих писало о себи и другима око себе. Прочитао сам све што сам могао на ту тему. Остало је, сасвим сигурно да ми је остало, много више непрочитаног.

Предавао сам 18 година и свештеницима на румунском Православном теолошком факултету на постдипломским студијама, на мастерату, како се то данас каже. Моји су предмети били лаички, нипошто теолошки (*Теорија комуникације, Увод у научно истраживање; Старословенски; Јавни односи*). Нити се разумем, нити имам смелости да у томе надмашујем свештенике професоре.

У току тих година добро сам упознао свештеника, и као особу, и као установу. Он увек мора бити и једно и друго и сигурно, много више од тога. Ти су свештеници настојавали да истерају попа, цркву, веронауку, стари и нови завет и све то редом из моје душе. Радили су на томе пуном паром, свим полетом а сасвим несвесно. Поштујем свештеника и његов посао. Он је народу још потребан, страхаота би била без њега и цркве. Читајући књигу *Тајне Ватикана*, коју су

католички, ватикански свештеници написали али не и потписали, дознао сам, из правих извора, да је мало католичких свештеника који верују у Бога. То ме је сасвим изненадило. Али, тако тамо пише. Неколико сам пута прочитао те странице и није ми дошло да поверујем.

То питање нисам никада, до тада, постављао себи: *Верују ли попови у Бога?* Ја ту немам коментара. Имам га само у вези наших свештеника. Стигао сам да се и сам питам: *Има ли бар половине наших, православних свештеника који верују у Бога?* Не верујем да ми неко може на ово питање одговорити. Неко сматра да их има више, неко да их има много, много мање од половине, нико не тврди да сви верују.

Човек се данас никога и ничега не плаши, а није способан да влада својим поступцима. Страх од божје казне може га, кад и кад, умирити. Из тог разлога, и можда не само из тог, оставимо да свако тера свој посао. Зна се тачно да се атеизам страховито развија, више према свештенству, много мање према Богу. Кажу стручњаци да је то стварно тачно али, исто они кажу, да скоро нема ни једног јединог дубоког атеисте који да се, при крају живота, не обрати свештенику и Богу. Скоро сви долазе до тога у нади да ће им се живот завршити у најлепшем миру и реду и са теолошке стране. Лако се живи без Бога, али се тешко умире без Њега.

Паметно је што наша вера, што наши свештеници прихватају свакога ко им се врати, ма и последњих дана живота, ма и последњег часа. Никада није касно. И Свети Константин, који је веровао у бога Сунца, Ра, пришао је хришћанству тек последњих часова живота, пред саму смрт. Умро је као хришћанин и постао њихов светац јер је учинио огромно за ту веру и њене носиоце, иако је он, за све то време, био сасвим друге вере и остао одговоран за смрт свога сина и своје, друге по реду, младе супруге.

Куда сам све прошао, шта сам све пропатио, уз пријатеље и уз непријатеље, на селу и у граду, у Румунији и по свету, не би никога интересовало. Водио сам обичан живот, обичног човека и радио, много радио. Све што сам постигао, за себе и за своју породицу, зарађено је мојом руком. Нисам од никог ништа добио. Тешко је целог живота одвајати пријатеље од непријатеља јер се, најчешће, у њиховом понашању тешко могу уочити разлике. Видљиве разлике, мислим. Да поменем само један конкретан случај. Преко десет година слао сам, ни сам не знам из ког разлога, око 100 честитки за Нову годину, око 50 почетком децембра за иностранство и исто толико, половином

децембра, за Румунију. Једне ми године сване паметна идеја да ником ништа не шаљем јер сам негде прочитао да се неко пожалио на себе како је, слањем својих честитки, приморавао невинне људе да му одговоре. Нисам послао, нисам примио ниједну честитку. Не, примио сам три честитке али од савим трећих особа које су се присетиле мене па ми се јавиле. Ја њима нисам никада честитао Нову годину осим овом приликом, када сам им одмах одговорио. Од тада не шаљем честитке, али ни не примам од ниједне од тих стотину особа из земље и из иностранства.

Не јављам се честиткама ни особама о којима немам новости већ неколико година. Дешавало ми се да и то учиним па ми се увек јављала његова супруга и саопштила да га више нема међу нама. Имао са бриге да никада не заборавим ону народну: *Пријатеље држи близу себе, непријатеље још ближе.*

Са послом је сасвим друга ствар. Најважније је да посао догураш до краја, да верујеш у његов успех, да само на посао мислиш, а не и на зараду, која може бити велика или никаква. Уради колико можеш, али то, колико можеш, уради како треба. Не смеш сумњати у себе, а нарочито у резултате свога посла. Било је књига које су ме намучиле, али за које нисам покрио ни трошкове начињене њиховом изразом, а било је књига од којих сам примио велике, сасвим велике хонораре. Укупно узето, могу се сасвим искрено изразити да се од писања књига, узето уопште, могло лепо живети. Кажем то пријатељима, нико ми не верује. Све што сам купио себи и својој деци, купљено је новцем од књига и од плата из последњих 18 година рада на три радна места, у Букурешту и у Констанци. Тачно 18 година сваког сам уторка путовао за Констанцу и сваког се четвртка враћао у Букурешт. Тачно 18 година оних тешких зимских мразева преко Барагана, тамо и натраг, возом или аутобусом, за 3 или за 6 сати, у зависности од временских прилика.

Дуго је времена Букурешт био препун паса луталица. Требало је, за време тешких зима у овим равницама, да путујем у Констанцу сасвим рано ујутру, имао сам воз у 6 часова, полазио од куће у 5 ујутру када на улици нема живе душе, а паса на десетине. Чопори и чопори, не смеш да им се приближиш. Имао сам све потребне инструменте за одбрану од паса, полицијску палицу купио сам на некој бувљој пијаци, бочицу плина за псе и неки мали апарат на батерије којим сам их разгонио. Све сам то користио да могу стићи до аутобуске станице недалеко од мог блока. Каснили су и возови и аутобуси, зими је требало поћи ујутру, до подне се стизало, док у нормалним условина,

пут није трајао више од два и по сата. Сваке зиме иста прича. У Барагану зима траје више од три месеца.

Сви ме питају колика ми је пензија, никог не интересује како се то зарадило.

Ова је књига скуп ситних прича које допуњавају једна другу и које нису временски ограђене. Не дајем их некаквим обавезним редоследом, не онако како су се оне, у животу, одвијале, него се позивам на неку нову допуну у току сасвим другог причања, као да се плашим да би то и то могао касније заборавити. Сигурно, није реч о заборау него о начину исказивања, убацивањем нечега што може потврдити или поништити већ речено.

Да ли се сељани поносе својим интелектуалцима? – посебно је питање, али не за сељане. Међу сељацима има и генија и обичних кретена, исто као и међу универзитетским професорима, као да су, и једни и други, од исте мајке рођени. У принципу, нормални се сељаци увек поносе децом својих рођака, пријатеља, суседа који су нешто постигли у животу, не само финансијски већ, поготово и нарочито, интелектуално. За њих је понос да кажу – *то је наш човек*, за мене увек – *он је код нас порастао*. Али сељани нису све и свја на селу. Има и тамо неких локалних интелектуалаца, недоваспитаних, недопечених за икакав подухват, стиде се сељачких послова, сматрају се интелектуалцима јер читају, каткад, новине и прате, каткад, телевизију, углавном спортске преносе, што је за њихово „образовање“ сасвим довољно.

Они су се већ угњездили као најпаметнији, најкултурнији, најобразованији на овом свету. За своје сељане, разуме се. Таквих је било увек на селу, од кад ја памтим ту средину, таквих је, Богу хвала, и данас довољно. Увек ћу помињати Милку, моју колегиницу из основне школе, пензионисану учитељицу у Белобрешки, која ми, ових дана, каже:

- Сви су они прошли кроз моје руке. Сви су они били моји ученици. Пресрећна сам што међу њима има и веома паметних али им не могу опростити што сматрају да су само они паметни, и, разуме се, много паметнији од мене. Да тако мисле, њихова је ствар, али тако се испољавају и у мом присуству.

То су њихови, међусобни, односи. Ту не улазим. Улазим само у своје односе. Долазим после педесет година и остајем пуна три месеца. Отишао сам из села као студент и вратио се, после педест година, као универзитетски професор. Не тражим да знају шта то значи, али им

захтевам да не забораве да нисам оно што и они. Немогуће. Немогуће им је доказати да ми никада нећемо бити једнаки, то ни не можемо, али, и један и други, морамо знати где нам је место. Немогуће. Немогуће је будалу убедити да поштовањем другог човека доказујемо своје лепо васпитање и наглашавамо да и свако има право на исто такво поштовање. Поштујући другога, поштујемо сами себе.

До сада сам осам таквих лета, по три месеца, десет пута, провео на селу. И остао сам. Немам са киме реч проговорити, осим евентуалног одговора на поздрав. Одговор на поздрав још можеш, ту и тамо примити, сам поздрав никако. Пролази поред тебе као сеоска крава. Ни да мукне.

То су ти сеоски интелектуалци. Савремени. Исти као и некадашњи.

Што рекоше моји Радимци: *Будале се не сеју, оне саме ничу.*

Нико од Белобречана, који је био у затвору за време комунизма, као политички затвореник, није учинио нешто против Румуније, или нешто у корист Стрбије. Белобречани су мрзели један другог, можда мање него и дан данас, завидели један другом и јављаљи у секуриратеа (румунска Удба) једна другог ни кривога ни дужнога, све док их није, та румунска Удба, покупила. Сада тога нема, јер нема Удбе. А да је има, мене би првог већина Белобрешчана јављало у Удбу као државног непријатеља и првог би ме затворили на најдужи период. То свакодневно осећам на селу око себе, и све се теже приближавам коме. Чак и неком од бивших школских колега, или садашње блиске родбине. И то једином кривицом што сам успео да нешто постигнем, да примам лепу пензију и да ми цела породица води нормалан живот. Имају све шта им треба, пуно раде, добро се сналазе у румунској престоници. Долазе преко лета овде да се мало одморе и уживају. Али без њиховог одобрења. То им је неопростов грех. И мој, такође. Све сам мислио да продам своју кућу и да се оканим ових предела. Моје Клисуре. Да нађем нешто поред Букурешта и да тамо проводим летње дане. Али није то исто. Овде ме вуче лоза, пупак ми је овде одсечен. Нећу се љутити на своју децу, нипошто на своје унуче, али их молим да све остане тако док сам ја жив. После нека ураде шта им је драго.

Са сељанима још је све у реду, али је тамо дијапазон сасвим узак. Реч-две при првом сусрету, не могу се понављати у недоглед. Кажем, за високог градског интелектуалца село је несношљиво ако не седи у својој кући, у својој башти и свом воћу. Ни корак напоље. У мом случају постоји диван излаз. Ја стално нешто пишем, стално нешто

читам, имам мале унуке па са њима излазим у шетњу, пратим вести, имам интернет, и све тако до ове, десете године, када сам једва чекао да се вратим у „свој“ Букурешт.

Нисам никада био тако срећан у свом стану као сада, на повратку. Не знам како ће се ствари даље одвијати, плашим се самоће на селу. И на крају крајева, време је да и ја престанем са тим писањем. Имам ли нешто у замену? На селу, не!

Плашим се да ће ме дубља старост избацити из села. Плашим се да ћу годишње тамо бити само највише недељу дана. У Букурешту има се чега нагледати. Никад краја. Ипак, треба се помирити са судбином. Ја већ давно не припадам селу. Нити село мени. Педесет година било је сасвим довољно да се ослободимо једно другог. Само што то не могу прихватити. Бојим се те ужасне истине. Једно ти је у срцу и души, друго ти је испред очију. Ко то може да помири. Ја, сигурно, не.

Увек сам своје село носио у срцу, увек сам се њиме дичио. Али, то што ја носим у свом срцу, оно чему сам се ја увек дичио, није више ово село, то није оно село које је некада било. Нема га више. Нисам ни ја више онај који сам некада био, није ни моје село више оно које је некада било. Ово је сада савим други свет, а ја сасвим други човек.

Остављам судбину нека она то одлучи, ја ћу јој се бескрајно покорити. Другог излаза нема. Кад сам већ код Белобрешке, морам рећи и ово. Белобрешчани тврде да не постоји само једна Белобрешка, има их је најмање четири.

Навешћу само неколико од свега онога што сам забележио код њих, што не мора да буде, увек, и мотивисано или оправдано. Нећу ништа о свом ставу, имам и ја ту интересантних подударности, али то, можда, другом приликом.

Први део Белобрешке, централни део, почиње од моста, пролази поред Дома културе, поред школе, поред цркве и простире се до краја села према Дивичу. Та улица са Крциним сокачићем, који опкољава цркву и делом улице према Горњој мали, од сокачића до Дома културе, сачињавају најважнији, најтипичнији део Белобрешке. Одмах морам напоменути да и ту има неколико дошљка из других крајева села, ту су купили кућу или плац па се ту окућили, али их одмах познајеш. По свему, нарочито по лошем.

Следи други део. Да кажемо исто централни, али који почиње са друге стране истог моста и простире се до краја села према Сушки. То су сасвим другачији људи од предходних. Бар тако тврде први. У негативном смислу, разуме се. Ту је пуно досељеника са других страна,

из удаљенијих крајева Србије. Све су баште ових Белобрешчана ограђене, у првом поменутом делу села, само је моја башта ограђена сасвим недавно, мојим доласком.

Следи Горња мала која почиње од поменуте ћуприје са десне стране, а са леве стране другим паралелним путем од сокачића, па све до следеће друге ћуприје. То је трећа Белобрешка и тамо је савим други свет, тврде Белобрешчани из прве Белобрешке. И овде су настањени неки други досељеници, без крвне везе са онима из прве и друге Белобрешке.

Сасвим на страни били би они који станују према Локви, од друге ћуприје па до крај села, и то би била четврта Белобрешка. Ту је и кућа бившег сеоског обућара (шустера) Мите, званог

Кеба, коме су у селу извадили неки зуб и нису му могли зауставити крв. Истекло му је скоро све, док није умро. Није ни стигао до лекара. Памтим га јер сам се често играо са његовом ћерком, Миленом, мојом колегиницом у основној школи и коју, од тада нисам никада више видео, а прошло је шездесет година. Недавно сам чуо да је удата у Бошњаку за неког Румуна, при самом улазу, поред прве ћуприје. Морам је посетити првим доласком у Бошњак.

Ретко, сасвим ретко, се може догодити да се неко из прве и друге Белобрешке пресели у Горњу малу, или у четврту Белобрешку. У четврту Белобрешку досељавају се Румуни, нарочито последњих година и долазе чак из далеке Молдавије. Спуштају се ка центру села и њихов је број у сталном порасту. Ускоро ће завладати селом, премного је празних и напуштених кућа у самом центру села. Нико их не нуди на продају, нико, од Срба, не тражи да их купи. Све пропада само од себе.

У последње су време навалити Темишварци да купују куће у овим крајевима. Не да у њима живе, већ као викендице. Ту је Дунав за купање и риболов, планине су близу. Има лепих услова са дводневни одмор. Предлажем Белобрешчанима да оно двадесетак централних празних кућа обнове и уреде и да их понуде сеоском туризму. Сваког петка по подне пролазе колима људи из

Оравице, Решице и Темишвара, траже преноћиште за два дана да би у понедељак ујутру, сасвим рано, напуштали село. То би била лепа зарада за ове незапослене људе.

Сви желе да буду генерали, нико да буде војник.

Када сам почео да објављујем књиге, па све до краја, имао сам само једног јединог, али строгог непријатеља. Самога себе. Улагао сам максимум напора да моја наредна књига буде боља од претходне која